

ISLOM DINING VUJUDGA KELISHI VA UNING TARQALISHI

Mamarasulova Nilufarxon Nabijon qizi

FarDU talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15277121>

Annotatsiya. Mazkur maqolada islom dinining paydo bo'lishi, uning mohiyati, ijtimoiy va madaniy hayotdagi o'rni keng yoritilgan. Dinining tarixiy shakllanishi, Muhammad (s.a.v.) hayotlari, roshid xalifalar, Umaviylar va Abbosiylar davridagi taraqqiyot bosqichlari tahlil qilingan. Shuningdek, islom aqidalari, amaliy amallari, Qur'on va sunnatning roli, tasavvuf vakillari, haniflar harakati, Makka va Madinaning diniy ahamiyati haqida ma'lumotlar berilgan.

Muqaddas oylar va diniy bayramlarning ijtimoiy tarbiyada tutgan o'rni ham alohida ko'rsatib o'tilgan. Maqola islom dinining yuksak ma'naviy qadriyatlar, bag'rikenglik va ezgulikka asoslangan ta'limot ekanini ochib beradi.

Kalit so'zlar: Islom dini, Muhammad (s.a.v.), Qur'on, sunnat, roshid xalifalar, Umaviylar, Abbosiylar, tasavvuf, haniflar, iymon, arkon, Makka, Madina, Ramazon, Qurbon hayiti, diniy bayramlar, yakka xudolik, islom sivilizatsiyasi.

СОЗДАНИЕ И РАСПРОСТРАНЕНИЕ ИСЛАМА

Аннотация. В данной статье широко освещается возникновение ислама, его сущность и роль в общественной и культурной жизни. Проанализированы историческое формирование религии, жизнь Мухаммеда (с.а.в.), этапы развития во времена праведных халифов, Омейядов и Аббасидов. Также представлена информация об исламских доктринах, практических практиках, роли Корана и Сунны, представителях суфизма, движении ханифов, религиозном значении Мекки и Медины. Особо подчеркивается роль священных месяцев и религиозных праздников в социальном воспитании. Статья раскрывает, что ислам - это учение, основанное на высоких духовных ценностях, терпимости и добре.

Ключевые слова: Ислам, Мухаммад (мир ему и благословение), Коран, Сунна, праведные халифы, Омейяды, Аббасиды, суфизм, ханифы, вера, столп, Мекка, Медина, Рамадан, Курбан-байрам, религиозные праздники, единобожие, исламская цивилизация.

THE EMERGENCE AND DISSEMINATION OF ISLAM

Abstract. This article extensively covers the emergence of Islam, its essence, and its role in social and cultural life. The historical formation of religion, the life of Muhammad (pbuh), the stages of development during the reign of the Rightly Guided Caliphs, the Umayyads, and the Abbasids are analyzed. Additionally, information is provided about Islamic beliefs, practical

practices, the role of the Quran and Sunnah, representatives of Sufism, the Hanafi movement, and the religious significance of Mecca and Medina. The role of sacred months and religious holidays in social upbringing is also highlighted. The article reveals that Islam is a doctrine based on high spiritual values, tolerance, and goodness.

Keywords: *Islam, Muhammad (peace be upon him), Quran, Sunnah, rightly guided caliphs, Umayyads, Abbasids, Sufism, Hanifs, faith, pillar, Mecca, Medina, Ramadan, Eid al-Adha, religious holidays, monotheism, Islamic civilization.*

Islom dini o'zining vujudga kelishidan boshlab, qisqa vaqt ichida keng hududlarga tarqalib, jahon sivilizatsiyasining shakllanishida muhim rol o'ynadi. Din insoniyat tarixida chuqur ildiz otgan, jamiyat taraqqiyotining ajralmas qismi hisoblanadi. U insonning ma'naviy ehtiyojlarini qondiruvchi, uning borliq va mavjudlik mohiyatiga bo'lgan savollariga javob beruvchi ijtimoiy ong shaklidir. Har bir din o'ziga xos e'tiqodiy tizim, axloqiy qoidalar, marosimlar, urf-odatlar va diniy tashkilotlar orqali jamiyatda o'z ifodasini topadi.

Islom dini esa – Alloh tomonidan butun insoniyat uchun yuborilgan ilohiy hidoyatdir. Bu din faqat diniy qarashlar majmui emas, balki ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va axloqiy hayotning barcha sohalarini qamrab oluvchi komil hayot nizomidir. Islom tabiat va inson yaratilishiga asoslangan holda, to'g'ri yashash yo'lini belgilovchi mukammal ta'limot sifatida e'tirof etiladi.

Islom jahon dinlari orasida eng yosh bo'lishiga qaramay, hozirda e'tiqod qiluvchilari soni jihatidan xristianlikdan keyin ikkinchi o'rinda turadi [343-345.]

Muhammad (s.a.v.)ga milodiy 610-yilda ilk vahiy kelganidan so'ng, Makka shahrida islomning ilk asoslari shakllandi. Biroq dastlabki musulmonlar kuchli qarshilik va tazyiqlarga duch kelganlari sababli, 622-yilda Payg'ambarimiz (s.a.v.) Madinaga hijrat qildilar. Bu voqea islom tarixida Hijra deb yuritiladi va hijriy taqvimning boshlanish nuqtasidir.

Madinada musulmonlar birinchi bor mustaqil ijtimoiy va siyosiy tuzumga ega bo'ldilar. Rasululloh (s.a.v.) boshchiligida islom jamiyati shakllana boshladi. U yerda musulmonlar, yahudiylar va boshqa din vakillari o'rtasida sulh asosida yashash tajribasi — Madinai munavvaradagi Konstitutsiya orqali amaliyotga tadbiiq etildi. Bu hujjat ilk diniy bag'rikenglik va fuqarolik jamiyatining namunasidir. Muhammad (s.a.v.)ning hayotlari davomida islom dini butun Hijoz (Arabiston yarim oroli) bo'ylab yoyildi. U zot vafot etganlaridan keyin esa xalifalik tuzumi orqali islom geografik va madaniy jihatdan keng miqyosda tarqaldi.

“Islom” so'zining lug'aviy ma'nolari quyidagilardan iborat:

- Itoat va bo'ysunish;

- Ixlos va salomatlik;
- Sulh va omonlik.

Bu atama mohiyatan Allohga chin dildan bo'ysunishni, tinchlikni, poklikni va iymonli hayotni anglatadi. Islom diniga ergashuvchilar — musulmonlar deb ataladi. Ular Allohga va Uning yuborgan so'zlariga iymon keltirib, amalda Unga itoat etadilar.

Islomning dastlabki tarqalish bosqichlari:

1. Roshid xalifalar davri (632–661-yillar): Abu Bakr, Umar, Usmon va Ali (r.a.)lar islom dinining siyosiy va harbiy asoslarini mustahkamlab, uni Arabiston tashqarisiga — Eron, Shom (Suriya), Misr, Iroq kabi hududlarga yoydilar.

2. Umaviylar xalifaligi (661–750-yillar): Bu davrda islom imperiyasi shimolda Kavkaz, g'arbda Ispaniyaga (Andalusiya), sharqda Hind daryosi havzasiga qadar kengaydi. Islomiy boshqaruv tuzumi, soliqlar, mudofaa tizimi va ilm-fan rivoj topa boshladi.

3. Abbosiylar davri (750–1258-yillar): Bag'dod xalifalik markaziga aylanishi bilan islom faqat diniy emas, balki ilmiy va madaniy taraqqiyotning ham markaziga aylandi. Bu davrda falsafa, tibbiyot, matematika, astronomiya, adabiyot va fiqh kabi sohalarda ulkan olimlar yetishib chiqdi. Islom sivilizatsiyasi Sharqdan G'arbga ilm-fan uzatishda vositachi bo'ldi.

4. Islomning Markaziy Osiyo, Hindiston va Afrika hududlariga kirib borishi: Islom dini faqat qurol kuchi bilan emas, balki savdogarlar, sufiylar, olimlar va muhojirlar orqali ham keng tarqaldi.

Masalan, Markaziy Osiyo hududida Ahmad Yassaviy, Bahouddin Naqshband kabi tasavvuf ta'limotining buyuk vakillari orqali xalq orasida islomiy qadriyatlar chuqur ildiz otgan [276].

Hanifiylar harakati va yakka xudolik tushunchasi islom dinining shakllanishida haniflar deb atalgan diniy harakat muhim rol o'ynadi. Haniflar — Allohga chin ixlos bilan ibodat qilgan, butparastlikdan voz kechgan, yagona Xudoga e'tiqod qilgan kishilar bo'lib, ular o'z zamonasining axloqiy inqiroziga qarshi kurashgan. Ularning faoliyati orqali Arab jamiyatida yakka xudolik g'oyasi ildiz ota boshladi va bu islom uchun zamin tayyorladi.

Islom dini tarixida Makka shahri alohida o'rin tutadi. U muqaddas Ka'ba joylashgan, Ibrohim (a.s.) va Ismoil (a.s.) bilan bog'liq qadimiy marosimlar saqlanib qolgan shahardir.

Makkadagi Zamzam qudug'i, Haj marosimlari bilan bog'liq manzillar uni diniy markazga aylantirgan. Muhammad (s.a.v.)ga birinchi vahiy ham aynan ushbu shaharda, Hiro g'orida nozil bo'lgan. Islom dinining asosiy aqidalari islom aqidasi ikki asosiy qismdan iborat: iymon va amaliyot.

Iymonning 7 sharti:

1. Allohga ishonish
2. Farishtalarga ishonish
3. Muqaddas kitoblarga ishonish
4. Payg'ambarlarga ishonish
5. Oxirat kuniga ishonish
6. Taqdirga iymon (yaxshisi ham, yomonisi ham Alloh dandir)
7. O'liklarning tirilishiga ishonish

Islomning 5 arkoni (asosiy amallari):

1. Kalimai shahodat
2. Namoz o'qish
3. Ro'za tutish
4. Zakot berish
5. Haj qilish

Shuningdek, sunnat, nikoh, janoza, qurbonlik kabi diniy marosimlar islom dinining amaliy jihatlari. Ular ijtimoiy birdamlikni mustahkamlashga, insonlar o'rtasida mehr-oqibat va hamjihatlikni qaror toptirishga xizmat qiladi. Islom dini Qur'on va sunnat asosida barpo etilgan.

Qur'oni Karim — Allohning kalomi bo'lib, Jabroil farishta orqali Muhammad (s.a.v.)ga vahiy tarzida nozil qilingan. Qur'on 114 sura va 6236 oyatdan iborat bo'lib, unda aqida, axloq, shariat, tarix, ilm-fan va boshqa ko'plab sohalarga oid mukammal bilimlar jamlangan. Sunnat esa Rasululloh (s.a.v.)ning so'zlari, amallari va taqirlaridan iborat bo'lib, Qur'on mazmunini hayotda qanday tatbiq etish kerakligini ko'rsatib beradi. Payg'ambarlik insonning o'z ixtiyori bilan emas, balki Allohning irodasi bilan beriladigan sharaflı martabadir. Muhammad (s.a.v.) oxirgi payg'ambar sifatida tanlangan bo'lib, u orqali butun insoniyat uchun Qur'on nozil qilingan [132].

Diniy bayramlar va muqaddas oylar islom dinida iymon va amaliy hayotni boyituvchi bir qancha muqaddas oylar va bayramlar mavjud:

- Ramazon hayiti – Ramazon oyi oxirida nishonlanadigan quvonchli bayram bo'lib, unda musulmonlar ro'zani yakunlab, Allohga shukronalar aytadilar.
- Qurbon hayiti – Hazrati Ibrohim (a.s.)ning itoati va fidokorligiga yodgorlik sifatida qurbonlik qilinadigan, ijtimoiy mehr-shafqatni mustahkamlovchi bayramdir.
- Laylatul Qadr – Ramazon oyining 27-kunida nishonlanadi. Bu kecha Qur'on nozil bo'lgan tun bo'lib, ming oydan afzal sanaladi.

• Movlud – Muhammad (s.a.v.)ning tavallud kuni, Payg‘ambarimiz hayoti, siyrati va odob-axloqi eslanadigan muqaddas kun [98-102].

Xullosa: Islom dini – Alloh tomonidan butun insoniyatga yuborilgan ilohiy hidoyat bo‘lib, uning mohiyati nafaqat e‘tiqodiy, balki ijtimoiy, siyosiy, ma‘naviy va axloqiy jihatdan ham komil hayot tarzini shakllantirishga qaratilgandir. Islom insonni ruhiy poklik, tinchlik, adolat va bag‘rikenglik tamoyillari asosida tarbiyalaydi. Muhammad (s.a.v.)ning payg‘ambarlik faoliyati, roshid xalifalar va undan keyingi islom tarixidagi muhim bosqichlar ushbu dinning kuchli mafkuraviy va sivilizatsion asoslarini vujudga keltirgan. Qur‘on va sunnat islom ta‘limotining bosh manbalari sifatida, har bir musulmon uchun hayot mezonidir. Islom faqatgina diniy e‘tiqod emas, balki butun jamiyatni birlashtiruvchi, ma‘naviy-axloqiy tamoyillarga asoslangan turmush tarzidir. Uning insonparvarlik, bag‘rikenglik va ezgulikni targ‘ib etuvchi g‘oyalari bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abdug‘affor Qori Yusupov. **Islom dini asoslari**. Toshkent: “Movarounnahr” nashriyoti, 2019. [343-345.]
2. Komilov N. **Islom manbalarining shakllanishi**. Toshkent: “Fan” nashriyoti, 2002. [276]
3. Vohidov Sh. **Islom tarixi**. Toshkent: “O‘zbekiston musulmonlari idorasi” nashriyoti, 2018. [132]
4. Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. **Islomda aqida va e‘tiqod**. Toshkent: “Hilol-nashr”, 2015. [98-102]
5. Nasr S.H. **Islom: Mazmuni va mohiyati**. Tarjima. Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2014. [375]
6. Abduvali qori Mirzayev. **Qur‘on ilmi va tafsir asoslari**. Toshkent: “Movarounnahr”, 2017. 320
7. Bakaev M. **Dinshunoslik**. Toshkent: “Sharq”, 2020. [150.]